

I. OD KAMENE K ŽELEZU: PRVNÍ SPOLEČENSTVÍ

(od 6. Tisíciletí po 5. století před Kristem)

Necelých pět tisíc let bylo potřeba potřeba pro to, aby se vytvořila první vesnická společenství, jež prozkoumávala užití kamene a postupně i taje výroby kovu. Příchod Řeků a prvních písemných památek znamenají pro Francii počátky dějin.

1 800 000 let, první stopy lidského života na území dnešní Francie... Takový odhad uplatňuje pojem trvání a vývoje pro dějiny této země. Člověk se zásluhou nepříznivých a měnících se klimatických podmínek v pravěku, kdy se střídaly fáze ledové s příznivějšími, pomalu učí co nejlépe využívat přirozené prostředí: sběr, lov, rybolov, nástroje vytesané z kamene, úkryt pod skalním převisem tvoří rámec jeho života¹. Zhruba před 600 000 lety již používá oheň. Mezi lety 35000 – 10 000 př. n. l. se evoluce ubírá stále přesněji jedním směrem, kdy se během mladšího paleolitu objevují první projevy uměleckého cítění, o němž svědčí skalní výzdoby v jeskyních v **Lascaux** či první sošky, jako například **Venuše z Brassempouy**.

Okolo roku 10 000 doznaly klimatické podmínky hlubokých změn; doba ledová je vystřídána mírnějším klimatem. Mamut se vytrácí a sob se stěhuje na sever. Naproti tomu dochází k domestikaci jiných zvířat: psa okolo roku 8 000 př. n. l., především ale ovce a kozy na jihu Francie okolo 6 000 př. n. l., které následuje hovězí dobytek okolo 5 000 př. n. l. V období mezi 10000 – 5 000 př. n. l., jež odpovídá mezolitu, dochází k tomu, co vrcholí jako „**neolitická revoluce**“. Během této doby se též začínají objevovat první vesnice a z člověka se stává pěstitel. Právě tento pomalý vývoj zachytil, i když v časově zkrácené podobě, Charles Rosny v úchvatném románě i *Válka o oheň* (la Guerre du feu).

I. a. „Neolitická revoluce“

(Od 6 000 po 1 800 př. n. l.)

¹ Na území dnešní Francie bylo nalezeno mnoho svědectví o existenci předků člověka a pravěkého člověka. Z hlavních lokalit to jsou: **Chillac** (Haute-Loire) - odštěpky pazourku, - 1.800.000 let; **Tautavel** (Pyrénées-Orientales) - pěstitel klín a kosterní zbytky (*Homo erectus*), - 450.000 let; **Terra Amata** (u Nice) - pozůstatky ohniště, - 400.000 let, nejstarší v Evropě (Srov. *dokument I.a.*) ; **Chapelle-aux-Saints** (Corrèze) - pozůstatky člověka neandertálského (*Homo sapiens Neandertalensis*), pohřbeného spolu s jeho nástroji; **Crô-Magnon-aux-Eyzies** (Dordogne) - kosterní zbytky kromaňonského člověka (*Homo sapiens fossilis*), - 35.000 let.

Zvláště nálezy kromaňonského člověka ve Francii jsou četné, ať už to jsou jeskynní malby (**Lascaux**), nebo sídlištní nálezy. Ty nyní slouží pro označení a dataci jednotlivých kulturních vrstev paleolitu mezi - 35.000 až - 10.000 (konec posledního zalednění): magdalénien (jeskyně La Madelaine, Dordogne), solutréen, aurignacien, moustérien, acheuléen, abbevillien (chelléen).

Od 6. tisíciletí př. n. l. jsme svědky progresivních změn životního způsobu západních lidí. Závažnost přeměn přivedla historiky k tomu, aby označovali toto období jako „revoluci“, jakkoli se tato rozprostírá do několika tisíciletí. Od této doby je Francie podrobena dvojímu vlivu, který zůstane stálou veličinou určující její vývoj: migrační proud ze Středozeří, podporovaný prvními pokusy o námořní plavbu, a proud z podunajské oblasti střední Evropy. Z těchto dvou směrů pronikají do Francie vnější vlivy a přínosy, zejména pak z východu. Ať už je místní rytmus jakýkoli, v konečném důsledku směřuje vždy k témuž vývoji, kdy se první zemědělská společenství seskupují do vesnic a rozvíjí systém produkce, jenž je kombinací chovu, pěstění, řemeslné výroby včetně výroby keramiky. Tento vývojový proces pak vrcholí v postupné usazování populace, která byla až dosud zcela kočovnou. Když se pak tyto komunity usadí na konkrétním teritoriu, k němuž je poji vztah k obdělávané půdě, doznávají tato vesnická společenství značný vnitřní vývoj, včetně sociální hierarchizace podle dovedností, řemesla či funkce ve společnosti. Rýsují se tak tři velká uskupení a každé z nich má svůj vlastní charakter.

I. a.i. Místní uskupení.

První kraj, kde se neolitická revoluce projevuje nejdříve, je jih Francie (La France du Midi), a to od 6. A především během 5. tisíciletí. Jakkoli se zde projevují místní podmínky, je nesporné, že hlavní roli zde hraje středozeří orientace. Přítomnost keramiky zdobené pomocí lastury (*cardium*) dala jméno „lasturové kultuře“ (*culture cardiale*). Ta je patrná podél celého středozeřího pobřeží, nezasahuje však dál než 100 km od pobřeží do vnitrozemí. Lid této kultury (les Cardiaux) je provázán ještě se starým uspořádáním: sběr plodin, úkryt pod skalním převisem, ale zároveň již pěstuje ovce a kozy, jakož i pšenici a ječmen. V kraji Vaucluse se vyskytují obydlí pod širým nebem, jakési náznaky prvních vesnic, jako kruhové chatrče v Courthézonu. Okolo 4. tisíciletí se rozšiřuje vliv lasturové kultury na sever (sídlíště v Rocadour v départementu Lot), avšak toto šíření je velmi omezené.

První zemědělské civilizace se vlastně začínají utvářet na východě dnešní Francie se „stužkovou kulturou“ (kulturou stužkové/volutové keramiky - *culture rubanée*) – dle keramiky zdobené spirálovitými zářezy, volutami či meandry. Tato kultura přichází s lidem z Podunajské nížiny a střední Evropy. Lid této kultury získává půdu žďářením, neboť je již dobře vybaven, pokud jde o nástroje, staví si pravoúhlé domy, jež mohou dosáhnout rozměrů až 8 x 40 metrů (Cf. *dokument I.b.*). Stopy děr po sloupech, z nichž tyto domy byly tvořeny, se nachází v mnohých archeologických oblastech: Cuiry-lès-Chaudardes (Aisne) nebo Charmoy (Yonne). Na osídlených územích chráněných stromovým porostem dokáží obyvatelé zemědělských společenství vypěstovat

různé obiloviny, chovají skot a prasata. V této době dochází v oblastech při pobřeží Atlantiku k rozkvětu jiného kulturního fenoménu – megalithismu (megalitické kultury).²

Je-li nějaká oblast, jež by dala zrodit těm nejfantastičtějším interpretacím, pak je to zajisté fenomén megalitů dlouho připisovaných Keltům (cf. Postava Obélix). Ve skutečnosti však vznik prvních *dolmenů³ sahá až do 5. tisíciletí. Dolmen je kamenný stůl primitivně zapuštěný do země pod tumulem (mohylou) či keltskou mohylou „cairn“,⁴ který slouží především jako pohřební místnost.⁵ Menhiry čili „dlouhé kameny“ nejsou časově přesně datovány, mají však patrně pozdější vznik. Jejich funkce je záhadná, což platí i pro takové stavby jako řady (aleje) v Carnacu.⁶ Výskyt těchto obrovských monumentů, jako např. megality v Barnenez u Morlaix (Bretagne) nebo mohyly v Bougon (Deux-Sèvres), poukazuje na organizovanou a hierarchizovanou společnost a koresponduje s ekonomickými proměnami spojenými s usazováním a rozvojem zemědělství. Tyto tři oblasti, tak jak jsme je právě popsali, se vyvíjí ve 3. a 4. tisíciletí pod vlivem kultury nové, tzv. chasséenu

I. a.ii. Kultura chasséenu.

Za své jméno vděčí sídlišti v Chassey v departementu Saône-et-Loire, jejíž původ je však na jihu Francie. V této kultuře tedy opět hraje nemalou roli vliv středozezemních prvků. Kromě východních oblastí se rychle se šíří po celém území Francie. Charakteristický je pro ni zřetelný demografický vývoj a s ním spojený rozvoj zemědělské produkce. Množí se počet sídlišť a vznikají rovněž velké vesnice, jako například Saint-Michel-du-Touch (20 ha) a Villeneuve-Tolosane (15 ha) v údolí Garony. Téměř na celém území lze konstatovat rozšíření zemědělských praktik s regionálními odstíny jako v odříznutých táborech na středo-západě; jedná se například o matignonskou kulturu (v Matignonu) či sídliště v Peu-Richard (Charente-Maritime), jež se odlišují od chasséenu. V jezerních oblastech se rovněž rozvíjí zakládání vesnic – Chavarines na břehu jezera Paladru (Isère).

² Centrum této kultury se klade na jih Iberského poloostrova nebo dokonce až do Afriky. Lid, který tuto kulturu kolem r. 1 700 př. n. l. vytvořil, se po malých skupinkách posouval po západní části země až do Británie. Skupinky vedly zemědělský život, navazovaly však i na tradice starších lovců a rybářů. Dovedly zpracovávat med, zlato a stříbro, avšak obnovili také techniku řezání kamene.

³ (*dol* = plochý, *men* = kámen ; *hir* = dlouhý)

⁴ keltská mohyla (Srov. s definicí v *Le petit Robert*: „gaélique *carn*“ = « tas de pierres ». 1. Monticule ou tumulus celtique, fait de terre ou de pierres.)

⁵ Kamenné desky leží na sobě až do výše 10 m. Tyto dolmeny tvoří na některých místech celé aleje (Lugaignac, Lugasson, Ordonnas, aj.).

⁶ Tyto uměle vyzdvížené, volně se tyčící kameny tvoří někdy aleje, jako v Les Lèves (Gironde). Jen v Bretani se odhaduje počet menhirů na 3 500. Dále se zde objevují kamenné stolové útvary „kromlechy“ (pierres à bassin).

I.a.iii. Pozdní neolit a zrod metalurgie.

Období jdoucí od poloviny 3. tisíciletí (2 500) po 2. tisíciletí př. n. l. je poznamenáno rozvojem neolitických civilizací včetně značně zvýšeného zabírání půdy. Lid z Fontbouisse usazený v okolí Montpellieru směrem do vnitrozemí je toho se svými početnými vesnicemi (20 – 25 na 100 km.) zářným příkladem. Tyto osady jsou uspořádány na území s nížinami a náhorními plošinami tak, že je možné zde nalézt plochy určené k pastvě, pěstování zemědělských plodin a bydlení. O tomto fenoménu svědčí kruhovitě chatrče a velké oválné stavby ze suchého zdiva (en pierre sèche) či snad dokonce salaše ve vesnicích ve Fontbouisse a Cambous (Hérault). Stejný vývoj je možno pozorovat v oblasti Pařížské pánve se skupinou SOM (Seine-Oise-Marne). Nicméně nejpodstatnější je objev výroby kovu (zlata a mědi). Technika jeho výroby byla objevena na Východě a je datována do 6. tisíciletí př. n. l. Odtud se pak dostává na Západ. Ve Francii se objevuje nejprve v oblasti pohoří Cévennes a v jihovýchodní části Centrálního masívu, kde se nachází fontbouisská civilizace (Fontbouisse) s nejasným původem. Díky ní se výroba kovů šíří po celé Evropě, kde je tato kultura nazývána jako lid se zvoncovitými poháry (Campaniformes)⁷ podle tvaru keramiky, již vyrábí, a která se spojuje s expanzí této skupiny. Toto období neolitu, kdy se paralelně používají tradiční předměty z kamene a vyrábí se kov, nazýváme též *chalkolit).

I.b. Období protohistorické.

Doba bronzová (1800-700 př. n. l.)

Díky komunikaci se Střední Evropou a středomořskou oblastí dochází ve 2. tisíciletí př. n. l. ke zdokonalení techniky výroby kovu a především k objevu dobrých vlastností bronzu, slitiny mědi a cínu. Jeho výroba otevírá novou, protohistorickou éru, kterou již necharakterizuje opracovávání kamene, nýbrž tvar a používání kovových předmětů.

I.b.i. Obecný vývoj.

Rychlý rozvoj metalurgie má za následek rozpad starých neolitických společenství provázený větší specializací individua – zrod řemesla (kovář, atd.), jakož i obchodu atd. Třídní rozrůznění se projevuje zejména vznikem skupin lidí, jež mají za úkol vládnout či bojovat, ale i v pohřebním ritu, kdy se v hrobech začínají objevovat odznaky moci a bohatství: předměty ze zlata, jantarové náhrdelníky atd. (Ať už místní výroby či z dovozu).

⁷ Spolu s megalitickou kulturou přichází z Pyrenejského poloostrova lid se zvoncovitými poháry, který postupoval na sever do Británie a na východ až na naše dnešní území a do povodí horní Visly.

I.b.ii. Dva příklady.

2. Tisíciletí je charakteristické prohlubováním regionálních odlišností. Tak například kraj Armorique zaznamenává příchod prvků lidu ze severu Evropy (po moři) a s ním i zrod nové civilizace (civilisation des tumulus (náhrobek) armoricains), typické svými kruhovitými pohřebišti aristokratického typu. Tato pohřebiště byla určena jedné osobě – jednomu z armorických knížat (petit prince d'Armorique), kteří se zabývali těžbou cínu. Měď pro výrobu bronzu se dovážela z Britských ostrovů, Alp, či Iberského poloostrova. Obchodní výměna a kulturní styky zapříčiňují to, že nacházíme podobný typ civilizace v Anglii (civilisation du Wessex).

Na Korsice se vývoj v době bronzové ubírá dvěma směry: jednak zdokonalování konstrukce opevněných táborů (tzv. *castelli*) na vyvýšeninách. K obraně byly tyto tábory opatřovány věžemi (*torre*) rozmístěnými po celém obvodu hradeb. Tyto tábory jsou typické pro jižní Korsiku (oblast v okolí Porto-Vecchio). Jiné specifikum ostrova spočívá v přítomnosti značného počtu menhirů (mnohé z nich jsou sochami vyzbrojených válečníků – (Sídliště Filitosa)).

I.b.iii. Mladší doba bronzová. (1 200 – 700 př. n. l.)

Klima se stává vlhčím a tedy i vhodnějším pro intenzifikace využívání půdy, zúrodňované žďářením. Práce je usnadněna domestikací koně, jenž se stává okolo roku 1 200 př. n. l. tažným zvířetem.

Vzniká kultura „Reims-Suisse-France orientale“ charakteristická svým pohřebním ritem – žeh a ukládání popela v urnách do hrobů.

Ve stejné době, stranou těchto nových proudů, zaznamenává svůj vrchol pozdní bronz na západě – Armorický bronz: bronzové meče „s kaprovitým jazykem“ (prudké zúžení ve špici) či sekery s pouzdrem, jež mohly mít funkci měny.

Nejzávažnější změny jsou ale spojovány s příchodem výroby kovů.

I.c. Starší doba železná

I.c.i. Objevení výroby železa.

To přichází na západ postupně již od 8. Stol. Př. n. l. Jeho původ je třeba hledat ve východním Středomoří, v království Hittitů (lid z obl. Anatolské náhorní plošiny) okolo r. 1 500 př. n. l. Zde došlo k zdokonalení tavby tohoto kovu a odtud se dostává buď přes Balkán nebo díky mořeplaveckým národům, jako byli Fénicičané, do záp. Evropy.

I.c.ii. Hallštatská fáze (700 – 450 př. n. l.)

– dochází k výraznému poklesu teploty a zvýš. Výsk. Dešťů, což má za následek navýšení hladiny moře ⇒ populace ze sev. Evropy migruje na jih.

Hallštatská civilizace přichází do Francie ze stř. Evropy. Typ. je pro ni to, že je ovládána jezdeckou aristokracií. Kůň je od této chvíle znakem ušlechtilosti par excellence.

Tato civilizace již nezná urnový ritus jako lid urnových polí, nýbrž inhumační ritus spojený se stavbou mohyl. Zvláštností je pohřbívání s vozem, kdy je zesnulý pohřben i se svým válečnickým vozíkem. Velká naleziště těchto hrobů v Burgundsku (Vix /Côte-d'Or/ - žena pohřbená s vozem, klenoty, zlatým diadémem a vázami – nejzn. 208 kg vážící řecká váza z bronzu)

I.c.iii. Kolonialismus a založení Marseille.

Jih Francie je územím těšícím se značnému zájmu zemí, jež se snaží ovládnout středomořský obchod. Je cílem mnohých obch. cest ⇒ dovoz cínu, jantaru, kožešin a zlata. Féničané zakládají Karthágo v sev. Africe, Etruskové vyváží víno a keramiku, v tom jim konkurují Řekové z ostrova Rhodos. Obyvatelé maloasijského města Fokaia zakládají okolo r. 600 na jihu Francie město *Massalia*. Tento počín je doložen v písemných pramenech – tím vstupuje Francie do dějin.